

HERALDISKE NYSKABNINGER I VOR TID

Af *Arne Hoff*.

Hvor almindeligt er det ikke, naar man ude i verden, selv i dannede og kundskabsrige krese, fører samtalen ind paa emnet heraldik, da at høre bemærkninger som: »Hvad har heraldikken med vor tid at gøre? Det er jo noget, der hører hjemme i ridder-tiden. Den slags fantasterier kan man ikke vente, at vor travle tid skal give sig af med!« Nu er forholdet imidlertid det, at der baade i udlandet og herhjemme spores en stadig voxende interesse for heraldiske spørgsmaal. I Sverige har den heraldiske videnskab siden 1813 haft et organ i Riksheraldikerämbetet, hvis indehaver er kronens raadgiver i alle heraldiske spørgsmaal og afgiver erklæ-ringer i praktiske tilfælde, fx angaaende mønter, frimærker, faner eller andre genstande, hvor rigsvaabnet eller dele deraf anvendes. Desuden kan han raadspørges af private, fx om oprettelse af nye slægts- og korporationsvaabner eller fastsættelse af den bedste og rigtigste form for allerede eksisterende vaabner. I løbet af den sid-ste menneskealder er antallet af sager, der aarlig er blevet behand-let af ämbetet, steget til det 20-dobbelte¹. Som eksempel paa den vaagnende heraldiske interesse herhjemme kan nævnes, at et her-værende kaffefirma som tilgift anvender en serie gengivelser af danske byvaabner, tilmed under medvirkning af den ubestridte førstemand i Danmark paa dette omraade.

Hvis vi nu vil forsøge at klare os, hvad det da er ved heral-dikken, som gør, at den har interesse for vor tid, viser det sig at bero dels paa et praktisk-dekorativt, dels paa et historisk syns-punkt. For den enkelte, for slægten, foreningen, byen, riget, er det praktisk at have et ejendoms-, et samlingsmærke. I det daglige liv finder vi anvendelse for vaabenskjolde paa faner, sølvtøj, bog-bind, automobilbøre osv. Noget mere specielt er det tilfælde, at en mand bliver dekoreret med en orden, der giver ham ret til at lade sit vaaben ophænge i ordenens kapel, men dette kommer vi senere tilbage til. Naar vaabner anvendes i det praktiske liv, er det væsentligt, at de er nogenlunde lette at skelne fra hinanden. Dette var imidlertid i endnu højere grad nødvendigt i hine tider, da heraldikken opstod. Da kunde det gælde liv og død, om man i slagets tummel kunde kende paa skjoldemærkerne, hvem der var

ven og hvem fjende. Heraldikkens første krav er derfor netop hensigtsmæssighed, med et moderne ord funktionalisme. Et vaaben skal være saa klart og enkelt i figurerne som muligt. Ved sammensætningen af farverne (tinkturene) er hovedregelen ogsaa ganske funktionalistisk, nemlig at man aldrig bruger farve paa farve eller metal (guld og sølv) paa metal. Foruden dette praktisk-dekorative synspunkt er der imidlertid et andet, ikke mindre væsentligt, det historiske. Gennem de forskellige slags vaabner, slægtens, byens og rigets vaaben, knyttes fortid og nutid sammen, skabes der en kontinuitet, hvis værdi det er vanskeligt at udtrykke i ord, men som man helst skal opleve for at forstaa. Et slægtsvaaben har naturligvis først og fremmest personlig værdi for slægtens medlemmer. Det er fællesskabets mærke, men samtidig ogsaa et symbol paa de store krav, slægtens hæderfulde fortid og traditioner stiller til den unge generation. Men ogsaa for udenforstaaende, for alle, der giver sig af med slægtsforskning, er slægtsvaabnet af uvurderlig nytte, især hvor en slægt ikke har haft noget fælles slægtsnavn eller ikke benyttet det. Alene af den grund var der noget tiltalende i det forslag, afdøde arkivar Thiset i sin tid fremførte, om at fx alle de i København boende slægter af navnet Hansen skulde antage sig et vaaben. Det skulde saa »nok vise sig, at disse Vaaben i Løbet af de næste 10 Aar vilde døbe saa godt som alle disse Slægter om, med eller mod deres Villie, med helt nye og ganske anderledes fortrinlige og praktiske Slægtsnavne end Hansen. Heraldiken har før lagt gode Evner for Dagen i den Retning.«²

I det følgende skal der gennemgaaes et udvalg af vor tids heraldiske nyskabninger, først person- og slægtsvaabner³, dernæst nogle by- og statsvaabner. Udvalget er gjort med særlig henblik paa at fremdrage det mest typiske. — I vor tid oprettes der person- og slægtsvaaben af officiel karakter dels herhjemme (for storkorsriddere og riddere af Elefanten), dels i udlandet, saaledes i Sverige (riddere af Serafimerordenen), og i England (riddere af Hosebæandsordenen og de mange nyadlede). Desuden faar den romersk-katolske og den anglianske kirkes bisper og andre kirkelige dignitarer endnu i vor tid embedsvaaben. Mens de sidste ifølge sagens natur ikke kan være arvelige, er der ikke noget i vejen for, at fx en storkorsridders efterkommere fører deres forfaders vaaben, naturligvis uden at faa den ham tilkommende rang med de dertil knyttede fordele. Mens de officielle vaaben indføres i de paagældende ordeners vaabenbøger eller (og) ophænges i ordenernes kapeller, savner vi i almindelighed kendskab til de privat oprettede vaaben, medmindre de paa en eller anden særlig maade offentliggøres, fx ved at blive indregistreret som varemærker.

Ved dannelse af et nyt vaaben gaar man ud fra eet eller flere af følgende principper: Der anvendes e r h v e r v s s y m b o l i k,

navnesymbolik (hvorved vi faar det saakaldte »talende« vaaben), eller den rene egenskabsymbolik, hvor fx liljen betegner uskyld, agern og egeblade borgersind osv., et princip, der af alle de betydeligste heraldiske forfattere i vore dage afvises som uheraldisk. Et smukt eksempel paa et vaaben med erhvervssymbolik har vi i viceadmiral **K o f o e d - H a n s e n s**: I sølv paa strømme af blaafarvet over en rød skjolddefod med tre tænder en naturligtfarvet karavel for fulde sejl og med dansk flag og vimpel. Vaabnet er enkelt og klart, uden fixfæxerier, og der fortælles tydeligt, at det er en dansk sømands vaaben. Noget mere detaljeret, men alligevel et udmærket vaaben er viceadmiral **G e o r g A m d r u p s**: Tværdelt, 1' i guld to korslagte naturligtfarvede kanoner, hvorpaa et anker, 2' lodret delt af blaafarvet, hvori en paa hvid jord staaende oprejst isbjørn, og rødt, hvori en sølvbjælke, belagt med dansk kongekrone. Klart og letfatteligt hentyder vaabnets felter til viceadmiralens levnedsløb. I hovedfeltet repræsenteres hans livsgerning, tjenesten i flaaen, i de mindre felter hans interesse for Grønlandsspørgsmaalet og hans tilknytning til hoffet. Der kan kun indvendes to mindre ting mod vaabnet, nemlig anvendelsen af hvidt, der er ukendt i den klassiske heraldik, og det, at kronen i feltet ved siden af er stillet paa en sølvbjælke.

I viceadmiral **C. F. W a n d e l s** vaaben er kompositionen i store træk den samme som i Amdrups, men resultatet knap saa godt. Skjoldet er ved et fladt buesnit tværdelt, 1' igen delt af grønt, hvori et naturligtfarvet venstreskraatstillet anker, og blaafarvet, hvori en paa hvid jord staaende oprejst isbjørn, 2' i guld en hvidklædt matros med et viceadmiralsflag i haanden. Som skjoldholder hænger ved skjoldet to ud- og nedadvendte naturligtfarvede delfiner, og om hjelmen et lille (!) hjelmklæde. Ikke blot er grøn en farve, der kun nyder ringe heraldisk anseelse, men bedre bliver det ikke, naar der ved siden af anbringes et blaafarvet felt. Et enkelt vaaben med landmilitær erhvervssymbolik er generalløjtnant **A. T u x e n s**: Delt af en sølv bjælke i rødt, hvori en naturligtfarvet opslaaet bog (krigshistorien), og grønt, hvori en naturligtfarvet skansekurv (generalens oprindelige vaabenart, ingeniørtropperne). Paa en anden maade er det sidstnævnte udtrykt i generalmajor **G r ü n e r s** vaaben: I sølv over blaafarvet strømme en rød mur med to til randen sluttende taarne, i et blaafarvet hjerteskjold ingeniørregimentets mærke i guld. I al almindelighed er krigerstanden udtrykt i de norske generaler **K e i l h a u** og **A a v a t s m a r k s** vaaben som danske storkorsriddere. Keilhaus vaaben er tværdelt af rødt og sølv, i 1' to kryslagte opadvendte sølv sværd med guld fæster. Aavatsmarks vaaben har den smukke venstreskraadeling. I 1' i sølv en fremvoxende sort hest, ledsaget af en rød stjerne, i 2' i blaafarvet et opadvendt sværd med guld fæste. Mere heraldisk og —

hvad der jo som regel er det samme — mere praktisk vilde det have været, om figurerne i 1' havde haft 2's farve eller ialtfald begge haft den samme farve. Mens generaldirektør P. C. Nørgaards vaaben opfylder ethvert rimeligt krav i retning af enkelthed og heraldisk rigtighed, idet det viser i blaåt et vinget guld hjul, er forholdet et noget andet med generaldirektør V. O. Kiørboes. Dette vaaben er tværdelt af rødt og blaåt. I 1' ses en paa delingen staaende sky, hvorpaa en mod venstre kørende romersk stridsvogn med tre heste for, paa vognen en mand, der blæser i et horn. Hele denne fremstilling er af guld. I 2' staar en opvoxende sølv milepæl. Paa hjelmen ligger en hjelmkrans af rødt og guld, herover et kronet posthorn.

Erhvervssymbolik ligger der ogsaa i prof. Vilhelm Thomsens vaaben, der i blaåt viser en sølvbjælke, belagt med et blaåt Pallas Athenehoved, det hele ledsaget af en sølvstjerne og en sølvhalvmaane i tiltagende. Andre Exempler er politidirektør Eugén Petersens vaaben, der er 4-delt af sølv og rødt, 1' og 4' med tre røde hjerter (2,1), i 2' en sølv arm med et udadvendt liggende anker, i 3' en guld hane. I et hjerteskjold af grønt er en bjælkestillet sølv haand med et øje i. I den svenske regeringsraad Gabriel Thulins vaaben som dansk storkorsridder symboliseres hans administrative og juridiske virksomhed af det af blaåt og sølv 4-delte vaabens 2', hvori en rød vægt paa sværdspids, og 3', hvori to op- og udadvendte krydslagte røde nøgler, mens 1', der viser »Karlvognen« i guld, antagelig henviser til Thulins valgprog: »Nordens enhet, Nordens styrka!« I 4' findes en guld lyre. Et andet eksempel paa en udlændings vaaben med erhvervssymbolik er den finlandske Krigsminister K. R. Waldéns, i blaåt en sølv pæl belagt med tre grønne »grankviste« (en tvejeformet figur, hvor stammen er forlænget op mellem de to arme), ledsaget af en fabrik med rygende skorsten og tre sammenslyngede ax, begge guld. De to sidefigurer symboliserer Waldéns erhverv i fredstid, landbrug og papirindustri, mens »grankvistene« er et symbol fra frihedskrigen, hvor Waldén spillede en stor Rolle. Som hjelmtegn er anvendt en sølv hjelm af tysk staaelhjelmfaçon, foran prydet med en guld »grankvist«. Ogsaa en anden af førerne fra frihedskrigen, den store folkeretslærde K. W. Erich, har anvendt denne figur i sit vaaben, der ved en guld pæl belagt med tre grønne »grankviste« deles i rødt og blaåt. Som afslutning paa denne gruppe skal omtales tre vaabner, der er gode eksempler paa, hvordan et vaaben ikke bør være. De »udmærker« sig derved, at symbolikken helt eller delvis er fremstillet, ikke ved en figur, men ved et billede. Admiral Zachariaes vaaben er et landskabsbillede, der gengiver Holmens Hovedvagt med den gamle maste-kran. Yderligere er admiralens livsgerning symboliseret ved et bag

skjoldet stillet sølv anker, en i heraldisk henseende uangribelig foranstaltning, og paa hjelmen over en rød og sølv hjelmkrans vice-admiralsflaget. Højesteretsdommer K. P. L a s s e n s vaaben er delt af rødt, hvori en guld vægt, og blaat, hvori sølv fascies. Som et tredie erhvervsymbol er der herpaa lagt et stort hjerteskjold, der bærer et smukt detailleret billede af Domhuset paa Nytorvs facade. »Uklarhed er uvidenhedens skalkeskjul« havde den fremragende gamle filolog L u d v i g W i m m e r til valgsprog. Det er fristende at fremdrage dette, naar man skal betragte det Wimmerske vaaben. To gange tværdelt viser 1' i hvidt(!) en paa feltets kant staaende naturligtfarvet romansk døbefont, der er saa detailleret udført, at en kender af døbefonte sikkert vil kunne oplyse os om, hvilken font det er, der har »staaet model«. I 2' ses et landskabsbillede af partiet omkring gravhøjene i Jellinge, omsat paa siderne af brune drageslyngsfelter, i 3' i blaat et guldhorn bjælkestillet mod venstre.

Til sammenligning skal i det følgende nævnes et par karakteristiske eksempler paa moderne engelske vaaben med erhvervsymbolik. Sir F r a n k B o w d e n, direktør for den engelske cyklefabrik Raleigh, har faaet et vaaben, der er 4-delt af sort og guld, hvorpaa lagt en skraatstillet guld bue (navnesymbolik!). I 2' og 3' et naturligtfarvet cyklehjul med en naturligtfarvet vinget fod. Et overordentligt smukt vaaben har landbrugsexperten sir T h o m a s E l l i o t, i sølv en sort sparre belagt med tre sølv kugler, det hele ledsaget af tre naturligtfarvede vindrueklasser. En stor skibsreder sir C h a r l e s C a y z e r anvender i sit vaaben det i engelsk heraldik saa yndede sparresnit. Vaabnet er sparredelt af blaat og sølv, i 1' to guld liljer, i 2' et tremastet sejlskib for fulde sejl. I et tunget (invected) skjoldehoved tre blaa stjerner. Sir J a m e s H o r l i c k, chef for H's Malted Milk Co, fører i sølv en rød løve og i et skjoldehoved af denne farve et kornneg mellem to oxehoveder en face, alt i guld. En speciel engelsk figur er uldsækken (the woolpack), der symboliserer ikke blot speakerstillingerne i parlamentet, men ogsaa andre formandsstillinger og visse administrative poster. Interessant er et vaaben som sir W i l l i a m J o h n s o n s. Sir William var den engelske regerings Law adviser paa Irland og en fremragende jurist. I feltet af sølv ses et kryds af sort hermelin (∩: sort med guld »halespidser«, eng. pean). I et rødt mursnits skjoldehoved er et guld faldgitter, huset Tudors »badge«, mellem to hermelins uldsække med guld kvaster. Meget let fattelig er symbolikken i bankmanden sir C a r l M e y e r s vaaben, der i sort viser en nedadvendt nøgle mellem fire kugler, alt af guld. Bladkongen viscount A l f r e d N o r t h c l i f f e fører i blaat to krydslagte papirruller af guld, bundet sammen paa midten med et rødt baand, ledsaget af fire flyvende

guld bier. En anden stor bladmand, sir **George Riddel**, har et Vaaben, der er sparredelt af blaåt, hvori to guld rugax, og rødt, hvori en guld haandpresse. Endelig skal nævnes ammunitionskongen sir **James Stevensons** enkelte vaaben, i blaåt en naturligtfarvet granat under to guld liljer.

Ved siden af *erhvervsymbolikken* er *Navnesymbolikken* den mest almindeligt anvendte. Gode og klare eksempler er generaløjtnant **Ellis Wolffs**, i blaåt en halv oprejst sølv ulv, og kammerherre **Otto Bulls**, i sølv to naturligtfarvede kryslagte træstammer, foroven med grønne blade. Udenrigsministeriets tidligere direktør, kammerherre **P. R. Krag**, førte i sølv en naturligtfarvet staaende krage med løftede vinger, om dette en sølv bort, belagt med ni guld kugler. »Talende« er ogsaa ordenssekretær, konferensraad **Janus Astrups** vaaben, i blaåt en rød bro over sølv strømme. Over broen et opadvendt pælstillet guld sværd mellem en stjerne og en aftagende maane, ogsaa af guld. Brødrene professor **Knud Faber** og landbrugskonsulent **Harald Faber** fører det samme vaaben, et ved en sort sparre delt skjold, 1' sølv, hvori tre sorte hestesko (navnesymbolet), 2' rødt, hvori for professorens vedkommende en guld æskulapstav, for landbrugskonsulenten et guld kornneg. Det vil ikke være uforsvarligt at regne de sidste to figurer som en slags bitegn, der er individuelle og ikke hører til vaabnet som slægtsvaaben, saaledes at altsaa andre medlemmer af slægten Faber kan føre vaabnet enten med 2' blankt eller med deres eget erhvervssymbol. Da højesteretsjustitiarius **C. C. V. Nyholm** blev storkorsridder, fik han til vaaben: I blaåt et sølv taarn med tre tinder over tre strømme af samme, derover en tiltagende maane af guld (Maane i ny over holm). Dette vaaben har senere dommer **Diderik Nyholm** som storkorsridder optaget som hjerteskjold i sit vaaben. Dette er delt, 1' igen tværdelt af blaåt, hvori en sølv lilje og grønt, hvori en kvist af egeblade med agern af guld. I 2' ses i sølv et naturligtfarvet knippe fascies. Om hjerteskjoldet er der talt ovenfor.

En større opfindsomhed og variation end den, vi træffer i den danske heraldik, finder vi gennemgaaende i den engelske. Se kun paa de følgende eksempler paa engelsk navnesymbolik, hvor smidigt motiverne er benyttet, som oftest gentaget eller i forbindelse med almindelige heraldiske figurer. Slægten **Armstrongs** vaaben viser i rødt tre sølv panserarme med knyttede hænder, i en sølv kanton tre blaa smaapæle. En industrimand, sir **Jesse Boot**, der blev adlet i 1916, fører i sit vaaben i sølv en sort sparre, hvorpaa en gaende guld løve, det hele ledsaget af tre sorte støvler med røde saaler og hæle og guld sporer. Sir **Henry Bell**, en fremragende skibsreder, har i blaåt en hulkelet (engrailed) sølv bjælke hvorpaa en rød rose, det hele ledsaget af to

kirkeklokker og et tremastet sejlskib for fulde sejl, alt af guld. I denne forbindelse kan det bemærkes, at der i de senere aar er adlet fem forskellige personer af navnet *Bell*, der alle har antaget »talende« vaaben, der dog er vidt forskellige. Industrimanden *Carl Moir* har som vaaben: I sølv en buet etfagsbro, skaktavlet af guld og blaat, ledsaget af tre sorte morianhoveder (*moor's heads*) med guld pandebaand; fra hvert hoved drypper tre røde bloddraaber. *Sir Wyndham Portal* har et vaaben, skraat firedelt af blaat og rødt, herpaa en sølv port med side-taarne. I et skjoldehoved af sort hermelin en blaa liggende halvmaane mellem to røde sporehjul. Lidt dristigere er navnesymbolikken i *sir William Treloars* vaaben. Her ses i guld paa et grønt bjerg et naturligtfarvet egetræ, i et rødt skyttaket (*nebuly*) skjoldehoved tre guld falkehætter (*three lures*).

Et tredje princip fulgte blandt andre overformynder *M. P. Friis*, da han som storkorsridder skulde indsende et forslag til et vaaben. Han ønskede heri at faa udtrykt sit valgsprog »Bro bør bygges« (nemlig mellem borg og hytte), og overdrog en ung kunstner at udarbejde et forslag i overensstemmelse hermed. Resultatet blev en meget smuk, men lige saa uheraldisk fremstilling af en bro, der over et gabende svælg førte fra en lille hytte op til en romantisk ridderborg oppe paa en malerisk klippetop. Efter henstilling fra ordenskapitlet, der overfor de nyudnævnte storkorsriddere gør et stort og nyttigt heraldisk oplysningsarbejde, blev da dette forslags idé bibeholdt, men sat om i mere heraldisk form: I rødt over strømme af blaat og sølv en sølv bro med tre buer; for broens ene ende (heraldisk højre) en hytte, for den anden en borg, begge af sølv. Paa lignende maade symboliserer etatsraad *H. N. Andersens* vaaben etatsraadens kendte valgsprog »Erhverv udefra«. Vaabnet, der jo rigtignok lader adskilligt tilbage at ønske i heraldisk henseende, viser i guld en grøn skjoldefod og herover et naturligtfarvet hav og igen derover himmel. Fra skjoldefoden opvoxer til (heraldisk) højre en egestamme, der skyder en gren med blade mod venstre. I horisonten ses en opgaaende sol bag et mod venstre sejlene dampskib, alt naturligtfarvet. Paa hjelmen er en guld globus, hvorpaa et blaat skraastillet anker. Endelig kan man maaske til denne gruppe regne brygger *Carl Jacobsens* vaaben, der er en gengivelse af fru *Jerichaus* allegoriske billede »Fru Danmark«, indenfor en bort af guld. Til vaabnet svarer valgsproget »*Laboremus pro patria*«. Hvor smukt fru *Jerichaus* billede end kan være, burde det dog aldrig være blevet anvendt som heraldik.

De fleste danske købstæder er som bekendt middelalderlige, og det kan derfor ikke undre os, at de ofte er istand til at kappes med vore ældste slægter med hensyn til vaabnernes ælde. Fra talrige

købstæder findes endnu enten signeter eller ialtfald aftryk af signeter med byvaabner fra det 14. og 15. aarh. Som arkivar Thiset i sin overordentlig interessante afhandling om danske by- og herredsvaaben har vist det⁴, er de fleste byvaabner opstaaet af fremstillinger af byens mest dominerende bygning, af emblemer eller figurer, der hentyder til byens værnehelgen (utvivlsomt en paa-virkning fra klosterseglene), eller som symboler paa byens navn eller beliggenhed. Følgen af dette er bleven, at omtrent en snes danske købstæder nu har vaabner med mure, porte, taarne og lignende som væsentligste figurer. Det er derfor nødvendigt, hvis man vilde underkaste samtlige danske byvaaben en kritisk revision, at understrege forskellen paa disse vaabner med bygningsdele saa stærkt som muligt. Til alt held staar vi meget frit i farvespørgsmaalet, da der kun undtagelsesvis er bevaret gamle oplysninger om vaabnernes forskellige tinkturer. En anden udvej var at tilføje (eller genindsætte) supplerende figurer, der kunde tjene til at understrege forskellen. Saaledes var det maaske ikke urimeligt, om Vordingborg istedetfor de liljer, der nu afslutter muren i dets vaaben, fik en guldgaa i taarnet. Ligeledes kunde man for Randers genoptage laxen, der svømmer under byens tre røde taarne. Alt dette om hvordan man kunde og burde lave disse byvaabner har imidlertid ingen aktuel interesse, men kan lægges til side, indtil man engang fra officiel side faar øjet op for nødvendigheden af at fastslaa en autoriseret form for vore byvaabner, saadan som det findes i de fleste andre lande. Lad os imidlertid se, hvad der i den senere tid er fremkommen af helt nye by- og kommunevaabner.

Den 30. December 1885 udsendte indenrigsministeriet et cirkulære til alle landets købstæder med forespørgsel om, hvorvidt der fandtes byvaaben, hvordan disse saa ud og hvilken hjemmel man havde derfor. Ved denne lejlighed viste det sig, at Frederikshavn og Sorø ikke havde gamle byvaabner. Thiset fortæller, at de stedlige byøvrigheder saa henvendte sig til en kunsthandler i København og bad ham komponere saadanne vaabner. Resultatet blev, »det ene et Parti ved Klosterporten i Sorø, det andet et Prospect af Frederikshavn og Omegn (!)«. Takket være Thisets indgreb fik Frederikshavn et vaaben, der viser et igennem en krone stukket anker. For Sorøs vedkommende optoges et middelalderagtigt vaaben af ukendt oprindelse, en fra venstre kommende sort arm, der holder en guld abbedstav, det hele ledsaget af to stjerner og en tiltagende maane af guld. Siden da har Danmark faaet seks nye købstæder, nemlig Løgstør, Nørre-Sundby og Silkeborg, alle fra 1900, Herning 1913, Struer 1917 og Brønderslev 1921. Mens de gode Løgstørborgere ikke kunde svinge sig op til større højder af heraldisk fantasi end at skabe et byvaaben, der i stjernestrøet felt viser en let stiliseret gengivelse af byens kirke, fik flere af de andre byer gode

vaabner. Nørre-Sundbys viser en baad med tre aarer over tre strømme, Silkeborgs en kreneleret mur med port- og hjørnetaarne, derover en bispehue og nedenunder to strømme. Som vaaben for Herning valgte man en kreneleret mur over en strøm, hvorpaa var lagt en hammer, paa hvilken der sad en lille fugl, vel en hjejle eller hedelærke. At man her har benyttet det omliggende Hammerum herreds hammer som figur i vaabnet, er overordentlig prisværdigt, men hvad betyder mon strømmen? Som symbol paa sit hovederhverv har Struer faaet et vaaben med et venstreskraastillet anker, omsat med en stjerne og en halvmaane, muligvis en hentydning til det omliggende Hjerm herreds vaaben af 1584, der viser en nedadvendt halvmaane og derunder en stjerne. Hvad endelig Brønderslev angaar, blev der, da den opnaaede købstadrettigheder, komponeret et byvaaben, — formodentlig paa byøvrighedens initiativ. — der var afbildet i de lokale blade »Vendsyssel Tidende« og »Vendsyssel Folkeblad« for den 31. Marts 1921. Vaabnet viser en mod højre gaaende pløjende mand i kort trøje med livrem, knæbuxer og lange støvler, paa hovedet en kabus. Manden, der har fuldskæg, holder i en plov, hvoraf man kun ser skæret og haandtagene. Bag ham ses en mark, derbagved i det fjerne en by og i synsranden to høje. Farver angives ikke, men er sikkert heltigennem naturfarver, blaa himmel med graa skyer i forskellige afskygninger, mørkebrune høje, røde og sorte tage, graabrune plovfurer osv. Man har tydeligt nok ikke anset det for umagen værd at spørge en heraldisk kyndig mand til raads. Om indenrigsministeriet, under hvem sager om byvaaben formodentlig hører, nogensinde har faaet dette pragtstykke af et byvaaben til anerkendelse, er det desværre ikke lykkedes mig at faa opklaret. Hvis byen engang skulde komme paa bedre tanker og ønske sit vaaben ændret, er der naturligvis ikke noget ivejen for, at man kunde anvende et landbrugssymbol som ploven. Smukt og karakteristisk var fx et vaaben, der i guld viste en blaa plov, eller bedre et plovjern, en nok saa klar og letgengjælig figur.¹

Foruden købstæder har ogsaa enkelte kommuner anskaffet sig et vaaben, saaledes Frederiksberg og Gentofte.

Frederiksberg kommunes ældste vaabensegl, der er fra 1899, viser over en mursnits skjoldefod med tre tinder to stiliserede linde mellem tre falke med hætter. Skjoldefoden er belagt med en krone. Hvor kommunen anvender vaabnet i farver, fx paa de officielle

¹ Efter afslutning af denne artikel er forf. kommet i besiddelse af en brochure om A/S Kaffe Hag's album med danske byvaabner. Her findes paa omslaget et vaaben for Brønderslev, antagelig komponeret af arkivar Grandjean. Vaabnet, der er tværdelt af sort, hvori to sølv tandhjul, og sølv, hvori et sort plovjern, taalet udmærket sammenligning med de middelalderlige byvaabner, og hvad kan man vel egentlig forlange mere?

opslagstavler, er feltet blaat, skjoldefoden rød med guld krone, falkene graahvide med røde hætter og guld halsbaand, træerne grønne med brune stammer. Med heldig haand har man her grebet et yndet heraldisk motiv fra middelalderen, jagtfalken med hætte paa, en figur, der staar som symbol paa Frederiksbergs opstaaen omkring den kongelige falkonérgaard (og andre til slottet og hoffet hørende bygninger). Lindene mellem falkene er antageligt hentet fra det herreds segl, hvorfra Frederiksberg er udskilt, nemlig Sokkelund herred, hvis vaaben er tre træer. Mens Frederiksbergs vaaben med hensyn til opbygning og figurerne er usædvanlig smukt og karakteristisk, melder der sig visse betænkeligheder med hensyn til farverne. Grønt paa blaat er en kedelig sammensætning, ganske særligt, naar man anvender en saadan uren, grønligtonende blaa farve som den, der findes paa de ovenfor nævnte kommunale opslagstavler. Bedre var det vel, som det ogsaa hyppigt ses, at anvende sølv som feltets bundfarve, selvom hvidgraat eller hvidt paa sølv jo heller ikke er nogen fristende kombination for en heraldiker. Og mens vi nu taler om farverne, burde falkene armeres, d. v. s. deres næb og klør have en fra resten af figuren forskellig farve. Her var det rimeligst at bruge guld, svarende til halsbaandet. — Gentofte kommunes vaaben, der er noget nyere end Frederiksbergs, bærer præg af at være lavet med det andet i minde, men er knap saa godt som dette. I Gentoftes vaaben ses over en skjoldefod med strømme en opgaaende straalende sol mellem to træer. I et skjoldehoved, der afskærer træernes øverste del, tre kirkeklokker, ophængt i klokkestole. Om vaabnets farver er det ikke lykkedes forf. at opdrive noget. Det vilde have været heldigere, om man havde erstatet den opgaaende sol, der næppe har nogen særlig betydning her, og som paa en ubehagelig maade leder tanken hen paa en niggerrepubliks vaaben, med de tre klokker, der nu fører en beskedent tilværelse i skjoldehovedet. De tre klokker, der efter sigende symboliserer de tre sogne, hvoraf Gentofte kommune dengang bestod, er jo absolut det mest karakteristiske i vaabnet, og bruges forresten ogsaa af kommunen som emblem paa offentlige bygninger. I Lyngby forekommer undertiden et smukt og karakteristisk vaaben: I et felt af slyngede vandplanter en kronet strømsparre med tre møllehjul. Om dette vaaben er officielt anerkendt af Lyngby kommune, er det ikke lykkedes forf. at faa oplyst.

Til sammenligning med de danske nyskabninger paa dette omraade skal anføres et par eksempler fra Sverige⁵. Da Mjölby i Östergötland blev købstad, ønskede byens øvrighed at faa et vaaben, der viste en aa eller et symbol herpaa, og som desuden hentydede til mølleindustrien. Blandt de mange forslag var der et, der vilde give byen »en pittoresk gammal kvarn« til vaaben; et andet gik ud paa, at skjoldet skulde vendes paa hovedet for mere at ligne en melsæk!

Efter rigsheraldikerämbetets indstilling fastsattes som vaaben et rødt felt, hvori en skraabjælke stillet strøm, ledsaget af to møllehjul, alt af guld. Under drøftelserne af et vaaben til den nye købstad Vetlanda fremkom en — ganske vist ubekræftet — tradition om, at der paa det sted, hvor byen nu ligger, skulde have ligget en gammel by, der skulde have haft et vaaben med et hvedeax i en skraabjælke. Da der i byen selv var stor stemning for et saadant vaaben, blev det efter ämbetets indstilling fastsat saaledes: I et guld felt en blaa skraabjælke, hvorpaa et hvedeax af guld. Til vaaben for Sundbyberg indkom talrige forslag, »visande fotbollsparkande pojker, elektriska spårvagnar, fabriker, soptunnor, utombordsmotorer o. s. v.«. Efter forhandlinger mellem byen og ämbetet enedes man til sidst om et vaaben, der i sølv viser en rød bjælke, hvorpaa en sølv tordenkile (den elektriske industri), det hele ledsaget af tre røde tandhjul, 2,1 (byens store mekaniske industri). For Falun existerede der ikke noget gammelt heraldisk anvendeligt vaaben. Der blev derfor komponeret et vaaben til byen, der indeholdt baade et symbol for by i almindelighed og et symbol paa byens hovednæringsvej kobberdriften: I guld en opvoxende tindet rød mur fra kant til kant, og herover tre bjælkestillede røde kobbermærker. I byen Nybros vaaben hørte fremstillingen af en bro naturligt hjemme. Hertil føjedes saa figurer fra det omliggende herreds, Södra Möre herreds vaaben, saa at byens vaaben blev: I guld en fra kant til kant gaaende rød eefagsbro, derover to sorte armbrøste med røde pilespidser.

Fra byerne vender vi os til rigerne. Indtil den franske revolution var rigernes vaaben identiske med de regerende fyrsters. Napoleon indførte for Frankrig den romerske ørn, et iogforsig udmærket vaaben, symboliserende imperiet. Galt blev det først, da L u d v i g Philip i 1831 blev tvunget til at ombytte Orleansvaabnet med et andet, der i blaat viste to sølv lovtavler, hvorpaa Chartets fire første paragraffer var indgraveret. Senere skiftede Frankrig flere gange vaaben, ja, den tredie republik glemte helt at indføre et vaaben, indtil man ved et czarbesøg i 90'erne indsaa nødvendigheden af at have et vaaben at kunne stille ved siden af det russiske. Republikkens ceremonimesterembede fastsatte da det vaaben, der den dag idag er Frankrigs officielle vaaben. Da de smaa sydamerikanske republikker blev selvstændige, fik de ogsaa efterhaanden vaaben, der saa godt som alle er bygget over den samme læst, og kappes i heraldiske rædsler. Costa-Ricas vaaben viser i blaat et sølv hav, hvori tre høje, spidse klipper, stigende i højde fra venstre. Bag den højeste frembryder en straalende guld sol. Mellem klippen til højre og den i midten ser man i forgrunden og i baggrunden et tremastet sejlskib for fulde sejl. Over det hele fem guld stjerner. I Nicaraguas vaaben ses et naturligtfarvet bjærglandskab,

til højre med tre spidser, til venstre med een, der er flad foroven, og paa dens top en naturligtfarvet palme. Bag bjerget længst til højre fremvoxer en guld sol, paa nr. tre fra højre staar en rød jacobinerhue paa en stage. For Honduras er vaabnet: I blaat et sølv hav, hvori to klipper. Mellem dem i horisonten og midt i havet to moderne sejlskibe for fulde sejl. Over det hele fem sparrsatte sølv stjerner. Af lignende karakter er de øvrige staters vaaben. I modsætning til disse, med deres blanding af geografisk-landskabelige og frihedssymboler, staar efterkrigstidens nye staters historisk prægede vaaben. Estland har til vaaben taget Revals byvaaben, der med sine tre blaa løver i guldfelt er et minde om Dansketiden. Letlands vaaben er tværdelt. I 1. ses i blaat en opvoxende straalende sol af guld; 2' er delt af sølv, hvori en oprejst venstrevendt rød løve (Kurland), og rødt, hvori en oprejst sølv grif, der i den ene forpote holder et guld sværd (Livland). Det czeko-slovakiske vaaben er ligeledes sammensat af figurer, der repræsenterer republikkens forskellige dele. I det 4-delte vaabens 1' ses i rødt paa en kløversnitsskjoldefod (tysk Dreiberg) af blaat et sølv patriarkkors (Slovakiet). 2' er delt af blaat, hvori tre guld bjælker, og sølv, hvori en oprejst rød bjørn (Ruthenien). 3' viser i blaat en kronet af rødt og sølv skaktavlet ørn (Mähren), og 4' i guld en kronet sort ørn, hvorpaa er lagt en sølv maanesejl, hvis opadvendende spidser ender i kløversnit, og som foroven ledsages af et kors (Schlesien). I et rødt hjerteskjold ses en oprejst kronet sølv løve (Böhmen). Som man ser, er det det historiske synspunkt, der er lagt til grund for alle disse vaaben. Ganske anderledes forholder det sig derimod med det nye kongerige Islands vaaben. Det middelalderlige vaaben for Island, i rødt en kronet sølv stokfisk, blev i 1903 paa islandsk foranledning ændret til at vise i blaat en sølv falk, et mærke, der faldt bedre i islændingenes smag end det dog ellers saa smukke og karakteristiske stokfiskevaaben. Da Island blev selvstændigt kongerige, rejste der sig imidlertid en stemning ogsaa mod falkevaabnet, og ved kgl. resolution af 12. Februar 1919 fik det da et tredie vaaben, et blaat felt, hvori et til randen naaende sølv kors, hvis nederste arm er lidt længere end de andre. Paa dette kors ligger et tilsvarende noget smallere rødt kors. Vaabnet, der prydes af en bøjlekrone omtrent som den danske, holdes af de fire landvætter, en fugl, en ox, en drage og en bergrise. I det danske rigsvaaben beholdtes derimod falken.

Som det vil være fremgaaet af det foregaaende, bærer den overvejende del af de heraldiske nyskabninger i Danmark tydeligt spor af, at vi herhjemme mangler en officiel heraldisk autoritet⁶. Et embede i lighed med det svenske Riksheraldikerämbete, oprettet i tilknytning til ordenskapitlet eller rigsarkivet, og som i Sverige

honorarlønnet efter sagernes antal og omfang, vilde ikke være nogen uoverkommelig udgift for staten i forhold til den glæde og nytte, samfundet kunde have deraf.

HENVISNINGER.

1. Udtalelse af riksheraldikeren, friherre Harald Fleetwood, i et interview i Svenska Dagbladet 26. Feb. 1933.
2. Aarb. f. nord. Oldk. 2 xvii 36.
3. Storkors- og Elefantriddernes vaabner er beskrevet efter skjoldene i ordernes kapel paa Frederiksborg, de engelske vaabner efter Debrett's Peerage.
4. Tidsskrift for Kunstindustri ix 16 ff.
5. Meddelanden fran Riksheraldikerämbetet 1933, 11 ff.
6. Alene for gengivelser af det danske rigsvaaben og dets enkelte dele, herunder kongekronen, er der i en statsministeriel skrivelse af 1926, fornyet i foraaet 1934, fastsat, at statsinstitutioner »i fremtidige Tilfælde, hvor der maatte blive Spørgsmaal om Fremstilling af Gengivelser af Rigsvaabnet eller enkelte Dele deraf eller af Kongekronen, hvad enten disse er bestemt til at benyttes i Udfærdigelser fra Myndighederne, i trykte Publikationer, i Segl eller Oblater, paa Mønter og Pengesedler, paa eller i Bygninger, paa Skilte eller paa anden Maade, forinden endelig Bestemmelse tages om Udførelsen«, skal indsende tegning, om fornødent med beskrivelse, til Statsministeriet, hvorefter dette med assistance af Rigsarkivet vil udtale sig om de foreliggende udkast (Skr. fra Statsmin. til de andre ministerier 19. 6. 1934).

Endvidere maa for den heraldiske terminologis vedkommende henvises til P. B. Grandjean, Dansk Heraldik, Kbhvn. 1919. Som kyndigere læsere vil bemærke, er denne terminologi dog undertiden fraveget, hyppigst fordi den ikke har slaaet til ved beskrivelsen af de paagældende heraldiske misfostre. En enkelt bemærkning for de læsere, der er afskaaret fra at benytte den anførte bog: *Højre* er her altid heraldisk højre, *∩*: hvad der er til venstre for beskueren.